

Σύνθετη δράση για τη στεγαστική αποκατάσταση των Ρομά

Η ετήσια έκθεση του Συνηγούρου του Πολίτη ως φορέα προώθησης της ίσης μεταχείρισης για το έτος 2005 περιελάμβανε εκτενή παρουσίαση της σύνθετης στρατηγικής δράσης του για την προστασία των Ρομά στη χώρα μας με επίκεντρο τα ζητήματα της βιοτικής τους εγκατάστασης και στέγασης. Ο Συνήγορος του Πολίτη εξακολούθησε βέβαια να λαμβάνει και να εξετάζει σχετικές αναφορές (βλ. παραπάνω υπό 2.2.1) επιδιώκοντας κατ' αρχήν την επιτόπια διερεύνηση των σχετικών ζητημάτων. Ωστόσο, η σύνθετη δράση του Συνηγούρου του Πολίτη για το στεγαστικό ζήτημα των Ρομά αναπτύσσεται κατ' εξοχήν με την αυτεπάγγελτη παρακολούθηση εκ του σύνεγγυς εγκαταστάσεων σε ολόκληρη την επικράτεια. Στο πλαίσιο αυτό, κλιμάκια της Αρχής επισκέφθηκαν, τον Δήμο Άνω Λιοσίων, την περιοχή Βοτανικού στην Αθήνα, τους εναπομεινάντες καταυλισμούς στην περιοχή του Δήμου Πατρέων, δύο κύριους καταυλισμούς (Αγ. Τριάδας και Βιομηχανικής Περιοχής) στην περιφέρεια του Δήμου Καλαμάτας, την περιοχή Ν. Σμύρνης Λάρισας, την περιοχή Δενδροπόταμος στην περιφέρεια της Θεσσαλονίκης, την περιοχή Αγίας Σοφίας του Δήμου Εχεδώρου και τους μεμονωμένους οικισμούς της περιφέρειας του Δήμου Ευόσμου.

Στόχο των επισκέψεων αυτών αποτελεί, κατ' αρχήν, η διαπίστωση και καταγραφή των χαρακτηριστικών της κάθε εγκατάστασης και ιδιαίτερων προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο οικείος πληθυσμός, μετά από επαφές τόσο με τους ίδιους του Ρομά και τυχόν υφιστάμενους κοινωνικούς φορείς της περιοχής, όσο και με τις κατά τόπο αρμόδιες αρχές, ιδίως Δημοτικές αρχές, αστυνομία, τοπικές διευθύνσεις υγείας, πολεοδομίες κ.α., και, εν συνεχεία, η έναρξη διαμεσολαβητικών προσπαθειών για την συνεργατική αντιμετώπιση των διαπιστωθέντων προβλημάτων. Ωστόσο, η επιτόπια χαρτογράφηση αυτή των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και προβλημάτων των εγκαταστάσεων Ρομά αποβλέπει περαιτέρω στην επεξεργασία του συλλεγέντος υλικού και την αναγωγή των επιμέρους περιπτώσεων σε τύπους οικιστικών και συναφών κοινωνικών πρακτικών καθώς και προβλημάτων, ώστε με άξονα το ζήτημα της στέγης

1. να αναδειχθεί η σύνθετη εικόνα και τα θεσμικά συμφραζόμενα του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού των Ρομά και
2. να προσδιορισθεί με σαφήνεια η εστία ενός –ελλείποντος μέχρι σήμερα στη χώρα μας– κανονιστικού προσανατολισμού για την ολοκληρωμένη και σύμφωνη με τις προδιαγραφές που απορρέουν από τον σεβασμό και τη μέριμνα που μια δημοκρατική πολιτεία οφείλει να επιδεικνύει προς τους πολίτες της.

Συνοπτικά, η σύνθετη δράση του Συνηγούρου του Πολίτη για το στεγαστικό ζήτημα των Ρομά επιτρέπει τις εξής προκαταρκτικές διαπιστώσεις, όσον αφορά τις εγκαταστάσεις που έχει μέχρι σήμερα συμπεριλάβει:

Πρόκειται για πληθυσμούς εγκατεστημένους λίγο πολύ μόνιμα σε ορισμένη περιοχή εν όψει των εκεί υφισταμένων ευκαιριών απασχόλησης (όπως λ.χ. αγροτικές εργασίες, ανακύκλωση-εκμετάλλευση απορριφθέντων υλικών) ή/και της σχετικής ασφάλειας της

εγκατάστασης που φαίνεται να υφίσταται εκεί. Οι εγκαταστάσεις αυτές αποτελούν πόλο έλξης άλλων ομάδων Ρομά, είτε εποχικώς διαμενόντων αναλόγως των διαθεσίμων ευκαιριών απασχόλησης, οι οποίοι διαθέτουν ήδη μόνιμη εγκατάσταση αλλού, είτε και προτιθέμενων να παραμείνουν εκεί μόνιμα. Η κινητικότητα αυτή φαίνεται να προσδιορίζεται σε σημαντικό βαθμό από τυχόν υφιστάμενες σχέσεις συγγένειας εντός ενός ευρύτατου οικογενειακού σχηματισμού (τύπου «φατριάς»). Σημαντικό τμήμα των νεοεγκαθισταμένων πληθυσμών φαίνεται να αποτελούν ομάδες αλλοδαπών Ρομά, προερχομένων από την Αλβανία και την πρώην Γιουγκοσλαβία, ιδίως το Κόσσοβο και την ΠΓΔΜ, που υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τις αρχικές τους εγκαταστάσεις υπό την πίεση των γεγονότων της τελευταίας δεκαετίας και βέβαια, λόγω οικονομικής ανέχειας. Αυτές οι ομάδες μολονότι δεν φαίνονται να συμβιώνουν ομαλά με τους ιθαγενείς Ρομά, εκμεταλλεύονται τη σχετική ασφάλεια της παραμονής που τους παρέχει η γενικότερη αδιαφορία των επίσημων αρχών για τους Ρομά. Οι κρίσιμες αυτές διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό του πληθυσμού των Ρομά παραμένουν ανύποπτες καθώς μεγάλο τμήμα του συνολικού πληθυσμού δεν είναι ούτε ως ή άλλως δημοτολογικά τακτοποιημένο, ενώ οι υψηλοί δημογραφικοί ρυθμοί και η σχετική γεωγραφική κινητικότητά του αχρηστεύουν σύντομα τις σκόρπιες και άτυπες απογραφικές προσπάθειες που έχουν γίνει.

Οι εγκαταστάσεις αυτές υφίστανται συνήθως επί ελευθέρων εκτάσεων ιδιοκτησίας του κράτους, δήμων και άλλων ν.π.δ.δ., ενίοτε δε και επί ιδιωτικών γαιών, που κατελήφθησαν αυτογνωμόνως και διατηρήθηκαν στην κατοχή της εγκατασταθείσας ομάδας Ρομά, χάρις στην ανοχή ή την αδιαφορία των ιδιοκτητών τους. Σε ορισμένες δε περιπτώσεις καταπάτησης ιδιωτικών εκτάσεων, η διατήρηση της εγκατάστασης οφείλεται στην αδυναμία των επισπευσάντων ιδιοκτητών να εκτελέσουν δικαστικά μέτρα αποβολής εν όψει της αδράνειας των αρμοδίων αρχών.

Στις περισσότερες περιπτώσεις, η αρχική εγκατάσταση ανατρέχει περισσότερες δεκαετίες στο παρελθόν, παρ' όλα αυτά παραμένει παράνομη και επισφαλής. Η προοπτική ανάπλασης ή αξιοποίησης των κατειλημμένων εκτάσεων είτε για συγκεκριμένο δημόσιο σκοπό είτε και, σε ορισμένες περιπτώσεις, κατόπιν και πιέσεων του λοιπού τοπικού πληθυσμού που συχνά δυσανασχετεί στην κοινωνική του επαφή με τους Ρομά, για τον «ευπρεπισμό» της περιοχής (ιδίως εν όψει επικείμενης γενικότερης ή και διεθνούς προβολής της πόλης), συνεπάγεται συνήθως την κινητοποίηση μηχανισμών υποχρεωτικής απομάκρυνσης, είτε δια της βίαιης αποβολής (έκδοσης πρωτοκόλλων διοικητικής αποβολής), είτε δια της καταστροφής των προσωρινώς εγκαταλελειμμένων πρόχειρων οικημάτων (επιχειρήσεις «καθαρισμού»). Το καθεστώς αυτό, πραγματικής και νομικής ασφάλειας σε συνδυασμό με την οικονομική κατάσταση και τις ιδιότυπες κοινωνικές πρακτικές του πληθυσμού συμβάλλει στην διαμόρφωση ως κύριο τύπου κατοικίας τους καταυλισμούς προχείρων παραπηγμάτων, που αναγείρονται με τη χρήση ποικιλίας ευτελών υλικών ή την ανακύκλωση απορριφθέντος οικοδομικού και άλλου υλικού, χωρίς σύνδεση με δίκτυα ύδρευσης, αποχέτευσης λυμάτων και ηλεκτροδότησης και φυσικά εκτός οιασδήποτε πολεοδομικής κανονικότητας. Παρά την κατά περίπτωση συνδρομή που ενδέχεται να παρέχει η δημοτική αρχή ή άλλος φορέας(λ.χ. παροχή μιας σύνδεσης ύδρευσης, περιοδική αποκομιδή απορριμμάτων), οι σταθερές αυτές περιστάσεις της εγκατάστασης των συγκεκριμένων πληθυσμών, σε

συνδυασμό με την οικονομική ανέχεια, την κοινωνική περιθωριοποίηση, τη γενικότερη αδιαφορία των κρατικών αρχών και την προσκόλληση σε κοινωνικές παραδοσιακές κοινωνικές πρακτικές κλπ. δημιουργούν συνθήκες έντονης εξαθλίωσης, που εγκυμονούν συχνά άμεσους κινδύνους για την δημόσια υγεία και το περιβάλλον (λ.χ. ανεξέλεγκτα λύματα) και, σε συνδυασμό με τον οχληρό χαρακτήρα ορισμένων επαγγελματικών ή κοινωνικών δραστηριοτήτων των Ρομά (λ.χ. συγκέντρωση ή απορριμμάτων σε δομημένο περιβάλλον), ανατροφοδοτούν απαρέγκλιτα την κοινωνική τους απομόνωση και την οριζόντια κοινωνική ένταση με τον λοιπό πληθυσμό. Στο υπόβαθρο αυτό φαίνεται να οικοδομείται ο διαρθρωτικού χαρακτήρα αποκλεισμός των μελών των ομάδων αυτών Ρομά από ουσιαστικές πτυχές της κοινωνικής ζωής της περιοχής εγκατάστασής τους και της χώρας γενικότερα και η σε μεγάλο βαθμό ματαίωση της δυνατότητας και των ευκαιριών προσωπικής και συλλογικής ανάπτυξης και ευημερίας τους (απασχόληση, δημόσιου ή ιδιωτικού χαρακτήρα, στην εκπαίδευση, στην προληπτική ιατρική μέριμνα κλπ) και εν τέλει αδυναμία σοβαρής συμμετοχής στην πολιτική ζωή, τοπική και εθνική. Η αυξημένη εγκληματικότητα, η εκμετάλλευση της παιδικής ηλικίας, η ευρεία διάδοση ναρκωτικών ουσιών στις νεαρές ηλικίες και εμπλοκή σε δίκτυα διακίνησης και τα αυξανόμενα φαινόμενα ρατσισμού σε βάρος των Ρομά αποτελούν χαρακτηριστικά παραπροϊόντα των διαδικασιών αυτών, που τροφοδοτούν με τη σειρά τους τον φαύλο κύκλο του αποκλεισμού.

Σε έναν αυξανόμενο αριθμό όμως άλλων περιπτώσεων, που οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στην ευρεία διάθεση (και, κατά τα φαινόμενα, εν πολλοίς ανέλεγκτη) των στεγαστικών δανείων με εγγύηση του ελληνικού δημοσίου, η εγκατάσταση αφορά ιδιόκτητα οικόπεδα. Πολύ συχνά ωστόσο η άγνοια της πολεοδομικής νομοθεσίας, της κτηματαγοράς και της αγοράς οικοδομής, η παρέμβαση επιτηδείων μεσαζόντων, η δυσκολία επαφής με τις αρμόδιες πολεοδομικές και άλλες υπηρεσίες, αλλά και η αποθαρρυντική στάση αυτών των τελευταίων έχουν ως συνηθέστατη συνέπεια τα οικόπεδα που αποκτώνται από Ρομά να αντιμετωπίζουν ανυπέρβλητα νομικά εμπόδια οικοδομησιμότητας (εκτός σχεδίου πόλης, έλλειψη αρτιότητας, ένταξη σε ζώνες ιδιαίτερης προστασίας λόγω γειτνίασης με αρχαιολογικούς χώρους ή ευαίσθητα οικοσυστήματα, σε ζώνες εντατικών καλλιεργειών κ.ο.κ.). Έτσι, παρεμποδιζόμενοι και από τις πολεοδομικές αρχές που σπεύδουν (πιθανότατα κατόπιν πίεσης τοπικών παραγόντων) με ασυνήθιστη ταχύτητα να επιβάλλουν πρόστιμα για αυθαίρετες κατασκευές, οι περισσότεροι ίσως Ρομά εγκατεστημένοι σε ίδιες γαίες διατηρούν τον τύπο κατοικίας του προχείρου παραπήγματος που αναφέρθηκε προηγουμένως εμπλεκόμενοι και πάλι στον ίδιο φαύλο κύκλο καθήλωσης και κοινωνικής απομόνωσης. Επιπλέον μάλιστα το γεγονός ότι τουλάχιστον αυτές οι εγκαταστάσεις παρέχουν ασφάλεια έναντι του ενδεχομένου υποχρεωτικής απομάκρυνσης, αποτελούν τον κατ'εξοχήν πόλο έλξης των διερχομένων Ρομά, συγγενών ή μη, με αποτέλεσμα να μετατρέπονται σε εστίες αναπαραγωγής και διόγκωσης των προβλημάτων παράνομης εγκατάστασης στα γύρω οικόπεδα και της ανάπτυξης οχληρών δραστηριοτήτων. Όταν δε τυχαίνει η εγκατάσταση αυτή βρίσκεται εντός δομημένης περιοχής κορυφώνεται ο βαθμός της οριζόντιας κοινωνικής έντασης με τους περιοίκους, ενώ η εξάντληση της αυστηρότητας των πολεοδομικών, υγειονομικών κ.α. αρχών σε πρόστιμα και μηνύσεις σε βάρος των εγκατεστημένων εκεί Ρομά όχι μόνον δεν συμβάλλει στην επαναφορά

τους σε μια ακατανόητη για αυτούς νομιμότητα και στην κοινωνική εξειρήνευση, αλλά ενδέχεται απλώς να επιτείνει το πρόβλημα σε ακραίο μερικές φορές βαθμό.

Οι διαπιστώσεις αυτές καθιστούν σαφές ότι, όσον αφορά τις εγκαταστάσεις που είχε την ευκαιρία ο Συνήγορος του Πολίτη να παρακολουθήσει στο πλαίσιο της σύνθετης στρατηγικής του δράσης, η υφιστάμενη κατάσταση τείνει να υπονομεύει τις επιμέρους θετικές δράσεις που έχουν αναληφθεί εκ μέρους του ελληνικού δημοσίου για την βελτίωση της θέσης των Ρομά στη χώρα μας και, ιδίως, την αποτελεσματικότητα της βασικότερης, του προγράμματος δανειοδότησης. Οσοδήποτε χρήσιμες και αναγκαίες, δράσεις όπως η χορήγηση ευνοϊκών δανείων και το λεγόμενο Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα προϋποθέτουν ένα βασικό πλαίσιο κανόνων, θεσμών και υποδομών για την αποτελεσματική αναχαίτιση των πολλαπλών παραγόντων που τα υπονομεύουν. Η έρευνα του Συνηγόρου του Πολίτη κατέδειξε ότι τέτοιο πλαίσιο στη χώρα μας ουσιαστικά δεν υφίσταται, με εξαίρεση διάσπαρτες και απηρχαιωμένες στην αρχική τους σύλληψη ρυθμίσεις, όπως μεταξύ άλλων η περίφημη Υγειονομική Διάταξη για την αντιμετώπιση της ανέλεγκτης εγκατάστασης πλανοδίων (Υ.Α. υπ. αριθμ. Αριθ. Γ.Π/23641, ΦΕΚ Β' 973/15.07.2003). Αυτό σημαίνει πρακτικά, όχι μόνο ότι οι ίδιοι οι Ρομά ως πολίτες και πρόσωπα στερούνται ειδικών δικαιωμάτων που θα τους επέτρεπαν να διεκδικήσουν αποτελεσματικά τη συμμετοχή τους στη κοινωνική ζωή, ήδη από την θέση στην οποία βρίσκονται, αλλά και ότι η ίδια η διοίκηση στερείται των αποτελεσματικών εκείνων ειδικών νομικών εργαλείων που θα της επιτρέψει να αναπτύξει σοβαρά τις θετικές της δράσεις για τον κοινωνικό απεγκλωβισμό του ιδιαίτερου και ευαίσθητου πληθυσμού των Ρομά. Μέχρι τη συστηματική νομοθέτηση στη κατεύθυνση αυτή, την έλλειψη αυτή είναι δυνατόν προσωρινά να θεραπεύσει η αναγωγή στο Σύνταγμα και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, όπως ερμηνεύεται από το οικείο Δικαστήριο, ώστε σε συνδυασμό και με το πλαίσιο προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης που καθιέρωσε ο Ν. 3304/2005, να καταστεί σαφέστερος και να εξειδικευθεί ο αναγκαίος κανονιστικός προσανατολισμός.

Οι πρωτοβουλίες και τα προγράμματα της ελληνικής διοίκησης υπέρ της στεγαστικής αποκατάστασης των Ρομά της χώρας μας βρίσκουν κατ' αρχήν το νομικό τους έρεισμα στο άρθρο 21 παρ. 4 του Συντάγματος σύμφωνα με το οποίο «η απόκτηση κατοικίας από αυτούς που την στερούνται ή που στεγάζονται ανεπαρκώς αποτελεί αντικείμενο ειδικής φροντίδας του κράτους». Από αυτό όμως δεν συνάγεται ούτε ότι καθένας μπορεί να απαιτήσει από το κράτος να του διασφαλίσει προσωπικά κατοικία ούτε βέβαια ότι, εφόσον κάποιος δεν διαθέτει κατοικία μπορεί να καταλάβει αυτογνωμόνως κάποιο αλλότριο ακίνητο, ιδιωτικό ή δημόσιο. Τέτοια δικαιώματα δεν μπορεί κανείς νομίμως να έχει, ακόμη και αν διαθέτει ορισμένη φυλετική καταγωγή ή κάποιο άλλο χαρακτηριστικό. Το να δικαιούται κανείς στέγης ή επιδότησης ή να μπορεί να καταπατά ξένη ιδιοκτησία απλώς και μόνον επειδή είναι λ.χ. Ρομ θα συνιστούσε ευθεία παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχείρισης σε βάρος όλων των υπολοίπων. Από την άλλη πλευρά ωστόσο το κράτος οφείλει κατά την εφαρμογή των νόμων και την εκδήλωση της μέριμνάς του να λαμβάνει υπ' όψιν την κρίσιμη ιδιαιτερότητα των χαρακτηριστικών και της θέσης όσων τελούν στη δικαιοδοσία του. Η παράλειψή του να το πράξει συνιστά και αυτή με τη σειρά της παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχείρισης επειδή μεταχειρίζεται με τον ίδιο τρόπο ανόμοιες καταστάσεις και πρόσωπα με κρίσιμες

μεταξύ τους διαφορές. Η κατοικία, αναγνωριζόμενη πανηγυρικά από το Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ, ως βιοτικό πεδίο της ιδιωτικής ζωής και της ανάπτυξης της προσωπικότητας, συνιστά προϋπόθεση της άσκησης των περισσότερων ελευθεριών που απολαμβάνει κανείς ως πρόσωπο. Το κατοικείν των Ρομά στη χώρα μας, λιγότερο ως προς τις πολιτισμικές του ιδιομορφίες, και πολύ περισσότερο εν όψει της θλιβερής ποιότητας των πραγματικών περιστάσεων του, αποτελεί ένα ιδιαίτερο κοινωνικό μέγεθος που δεν μπορεί να αφήνει νομίμως αδιάφορο το κράτος. Όπως έχει γίνει δεκτό και από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο ΔΤΑ, η υποχρέωση διασφάλισης της ανθρώπινης αξιοπρέπειας δεν εξαντλείται αρνητικά στην υποχρέωση αποτροπής των προσβολών της αλλά εκτείνεται στην υποχρέωση να λαμβάνει το κράτος με ενεργό τρόπο θετικά μέτρα για την άρση καταστάσεων η ανοχή και διατήρηση των οποίων συνιστά εξαιρετιστική μεταχείριση όσων τις υφίστανται. Και τέτοια ευλόγως μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστά η επί σειρά πολλών ετών ανοχή ή και συντήρηση των αθλίων συνθηκών υπό τις οποίες διαβιούν οι Ρομά σε αρκετούς καταυλισμούς της χώρας. Η άρση τέτοιων εξαιρετιστικών καταστάσεων δεν μπορεί να αποτελεί ζήτημα διακριτικής ευχέρειας της διοίκησης, όπως διατείνεται η στενή ερμηνεία της ισχύουσας «Υγειονομικής διάταξης». Θα πρέπει αντίθετα να ερμηνεύεται εν όψει των συγκεκριμένων (αλλά συνηθέστατων) περιστάσεων υπό τις οποίες τελεί ο εκάστοτε καταυλισμός Ρομά, ως αντικείμενο δεσμίας αρμοδιότητας. Γι' αυτό και η γνώση των αρμοδίων διοικητικών αρχών, που απέκτησαν είτε αυτεπαγγέλτως είτε μετά από σχετική επισήμανση ή αίτημα κοινωνικών φορέων, των ίδιων των Ρομά, ή άλλων πολιτών σχετικά με την απλή ύπαρξη, εντός της διοικητικής τους περιφέρειας εξαθλιωμένου καταυλισμού οφείλει να ενεργοποιεί υποχρεωτικά τη θετική τους δράση κατά τον λόγο αρμοδιότητάς τους, είτε πρόκειται για τις υπηρεσίες κοινωνικών υποθέσεων του Δήμου, είτε για τις υπηρεσίες υγείας και εκπαίδευσης, είτε για τον Γενικό Γραμματέα της Περιφέρειας, που υπέχει την επιτακτική υποχρέωση προσδιορισμού χώρου ασφαλούς, νόμιμης και υπό αξιοπρεπείς όρους εγκατάστασης όσων Ρομά δεν διαθέτουν τέτοια και μέχρι να την αποκτήσουν. Η παράλειψη ιδίως του Γ.Γ. να το πράξει εντός του ευλόγου χρόνου για την εκδήλωση της νομίμως οφειλομένης ενέργειάς του τεκμαίρει ως υποδειχθέντα χώρο τον χώρο παρούσας εγκατάστασης. Αν δε τυχαίνει αυτός να ανήκει στην κυριότητα ιδιώτη, ο τελευταίος ευλόγως αποκτά αξιώσεις αποζημίωσης από το κράτος για τη δέσμευση της παρουσίας του. Σε κάθε περίπτωση όμως οι ιδιαίτερες, ποιοτικές και πολιτισμικές, περιστάσεις του κατοικείν των Ρομά αποτελούν κριτήριο αναλογικότητας του επαχθούς και προσφορότητας και, άρα, ως περιορισμός των μέτρων που μπορούν να λαμβάνονται σε βάρος τους. Έτσι, από τη σκοπιά αυτή πρέπει να αξιολογούνται νομικώς όχι μόνον τυχόν κυρώσεις που τους επιβάλλονται από σπεύδουσες πολεοδομικές, υγειονομικές ή αστυνομικές αρχές, αλλά κατ' εξοχήν τα μέτρα βίαιης αποβολής και αναγκαστικής απομάκρυνσης σε βάρος καταυλισμών Ρομά. Η δράση του κράτους δεν επιτρέπεται να περιάγει σε κατάσταση ακόμη μεγαλύτερης εξαθλίωσης, επιδεινώνοντας την ικανότητά τους να απολαμβάνουν τα δικαιώματά τους, τα πρόσωπα που λόγω της ιδιαίτερης κοινωνικής θέσης και των χαρακτηριστικών τους δικαιούνται πειστικά την ενεργό μέριμνά του. Γι' αυτό ακριβώς και θα πρέπει να θεωρείται ότι η ήδη σήμερα η ελληνική έννομη τάξη αποκλείει, επί ποινή παράβασης θετικού καθήκοντος, την υποχρεωτική απομάκρυνση Ρομά από την αυθαίρετη εγκατάστασή τους, χωρίς την προηγούμενη υπόδειξη σε αυτούς κατάλληλου χώρου ασφαλούς και νόμιμης εγκατάστασης, ποιοτικά τουλάχιστον μη υπολειπόμενου από αυτόν από τον

οποίο πρόκειται να απομακρυνθούν. Η προϋπόθεση αυτή καθιστά ευλόγως ακόμη επιτακτικότερη την προαναφερθείσα ανάγκη θετικών δράσεων για τη διασφάλιση ειδικών κατάλληλων χώρων, εξοπλισμένων με την αναγκαία υποδομή και με εύκολη πρόσβαση στα δημόσια αγαθά (λ.χ. ιατρική και προνοιακή μέριμνα, εκπαίδευση κ.α.), για την εγκατάσταση του σημαντικού αριθμού των πρόχειρα καταυλιζομένων σήμερα σε αλλότριες εκτάσεις ομάδων Ρομά. Μόνη η ενεργός προώθηση της αποτελεσματικής εφαρμογής των προαναφερθεισών αρχών φαίνεται ικανή να διασφαλίσει ένα πλαίσιο σχετικής σταθερότητας εντός του οποίου μπορούν να διεκδικήσουν την επιτυχία τους τοπικά ή εθνικά προγράμματα και θετικές δράσεις για την αποκατάσταση του ευαίσθητου αυτού πληθυσμού. Ο στόχος αυτός όμως δεν φαίνεται να μπορεί να επιτευχθεί χωρίς την παροχή σοβαρών κινήτρων για την ενεργοποίηση των φορέων της τοπικής κοινωνίας των πολιτών αλλά και των ίδιων των θεσμών αυτοδιοίκησης.